

Fotoğraf: **Ali Rıza BAYKAN**

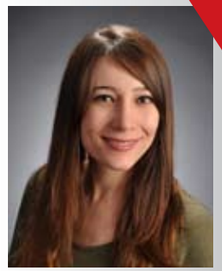
Ebru SÖNMEZ[1]

Hanife AKGÜL[2]

Raziye PEKŞEN AKÇA[3]

Şeyma KARAKAYA[4]

3. YAŞ (YAŞLI) TURİZMİNİN DEVELİ'YE ETKİSİ

ÇALIŞMANIN İÇERİĞİ

1. GİRİŞ

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE
2.1. Yaşlı Kavramı
2.2. Yaşlı Pazarı ve Yaşlı Turizmini Destekleyen Diğer Turizm Çeşitleri
2.2.1. Sağlık Turizmi
2.2.2. Kültür Turizmi
2.2.3. Av Turizmi
2.2.4. Spor Turizmi

3. DEVELİ'DE YAŞLI TURİZMİNE YÖNELİK MEVCUT İMKANLAR VE DETOK PROJELERİNİN ANALİZİ
3.1. Develi'de Sağlık Turizmi
3.2. Develi'de Kültür Turizmi
3.3. Develi'de Av Turizmi
3.4. Develi'de Spor Turizmi

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

ANAHTAR KELİMELER:

Yaşlı Turizmi, Develi'de Yaşlı Turizmi, Üçüncü Yaş Pazarı

[1] Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Kayseri, ebrusonmez@erciyes.edu.tr
[2] Öğr. Gör., Erciyes Üniversitesi, İzzet Bayraktar Meslek Yüksekokulu, hakgul@erciyes.edu.tr
[3] Öğr. Gör., Erciyes Üniversitesi, Hüseyin Şahin Meslek Yüksekokulu, rpeksen@erciyes.edu.tr
[4] Araştırmacı, Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Master Öğrencisi, seymakarakaya23@gmail.com

ÖZET

Yaşlılar aktif çalışma hayatı sona ermiş, 55 yaş ve üstü, tüketim kararlarını kendileri veren bireyler olarak kabul edilmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı ortalama insan ömrünün uzamasının sonucu olarak, toplumda yaşlı nüfusunda görülen artış, yaşlıların bu dönemi daha etkin ve verimli geçirmesi için yaşlılara ve yaşlılığa önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Buna göre de gelişmiş toplumlarda yaşlılar için sosyal yaşam üniteleri ile ilgili yeni kararlar alınmakta ve hemen uygulanmaktadır. Yaşlılar pazardaki tutumları, görüşleri, deneyimleri, istek ve ihtiyaçları açısından değerlendirildiğinde tercihlerinin nüfusun diğer bölümlerine nazaran farklılıklar gösterdiği tespit edilmektedir. Yaşlıların genellikle dinlenme, tedavi (sağlık),eğlenme, kültürel yerlere seyahat gibi amaçlarla turizm faaliyetlerine katıldığı görülmektedir.

Nüfusun diğer kısımlarına nazaran ihtiyaç ve tercihlerindeki farklılıklardan dolayı gerçekleştirdikleri turizm faaliyetlerine yaşlı turizmi denilmektedir. Yaşlı turizmine katılan turistlerin tedavi amaçlı ya da çevresel sorunlar olmayan; doğal, kültürel ve korunmuş alanlarda turizm faaliyetlerine katılmayı terci ettikleri gözlemlenmektedir.

Türkiye'deki tedavi maliyetlerinin düşük olmasının yanında yaşlı turizmi için uygun doğal ve kültürel alanların çok olması büyük avantaj sağlamaktadır. Türkiye'nin turizm sektörünün değişik alanları ile ilişkili olarak geniş imkanlara sahip beldelerinden biri olan Develi'de DETOK Planı adıyla sürdürülebilir nitelikli, proje bazlı ve uygulamaya dönük turizm odaklı bir planlama yapılmıştır.

DETOK Planı kapsamında, Develi ilçesinin ekonomik ve sosyal alanda kalkınmasını sağlayacak projeler geliştirilmiştir. Bu projelerin odağını ise turizm oluşturmaktadır. Turizm alanında gerçekleştirilecek olan projelerle Develi'nin turizm merkezi olma hedefine ulaşabilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle üçüncü yaş pazarını da kapsayan sağlık turizmi, kültür turizmi, spor turizmi ve av turizmi gibi turizm faaliyetlerine yapılacak yatırımların hem Develi ilçesine hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Kitabın bu kısmında Develi'de sağlık, kültür, av ve spor turizmine yönelik geliştirilen projelerin yaşlı turizmine yapacağı katkılar ile Develi ve ülke ekonomisine etkileri ele alınmaktadır.

1.GİRİŞ

Sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler ile toplumların refah seviyesinin artması ortalama insan ömrünün uzamasını sağlayarak; genç, orta yaş ve yaşlı nüfus oranlarının değişmesine neden olmuştur. Birçok toplumda yaşlı nüfus oranı diğer gruplara göre daha fazla artış göstermiştir. Yaşlı nüfusun artması ile yaşlılar toplum içinde hem siyasal alanda hem de ekonomik alanda daha etkin hale gelmektedir. Yaşlı nüfus oranı artıkça siyasal alanda siyasetçiler verecekleri kararlarda yaşlıların düşünce ve isteklerine daha çok önem vermek zorunda kalmaktadır. Ekonomik alanda ise; işletmeler yaşlılara yönelik üretim ve pazarlama stratejileri geliştirmekte ve bu kapsamda planlama yapmaktadır.

Yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu toplumlarda, yaşlıların ihtiyaçlarını göz ardı edecek şekilde politikalar uygulayacak olan siyasetçiler seçimleri kaybedebilecektir. Aynı şekilde yaşlıların istek ve tercihlerini göz ardı ederek üretim planlaması yapan işletmeler de zarar edebileceklerdir. Bu nedenle günümüz toplumlarında; özellikle de gelişmiş toplumlarda, sosyo-ekonomik politikalar geliştirilirken yaşlıların istek ve ihtiyaçlarının daha çok dikkate alındığı gözlemlenmektedir.

Yaşlıların büyük bir kısmı aktif çalışma hayatından uzaklaştığı için genellikle dinlendirici, eğlendirici ve seyahat içerikli etkinlik ve faaliyetlere katılmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu eğilim yaşlıların turizm faaliyetlerine daha çok katılmalarını sağlamaktadır. Yaşlıların turizm faaliyetlerine daha çok katılmaları günümüzde "yaşlı turizmi" ya da "üçüncü yaş turizmi" olarak da anılan yeni bir sektörel alanın doğmasına neden olmuştur.

Yaşlı turizmi; aktif çalışma hayatı sona ermiş, 55 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır. Yaşlılar gerçekleştirdikleri turizm faaliyetlerinde, nüfusun diğer kesimlerine nazaran tutumları, beklentileri, istekleri ve ihtiyaçları açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklardan dolayı turizm sektöründe yer alan aktörler yeni ürün, hizmet ve pazarlama teknikleri geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle yaşlı turizmi olarak ifade edilen turizm pazar bölümünde, alt bölümlerin tanımlanmasına ve bu bölümlerdeki beklenti ve tercihlerin sürekli gözden geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle demografik değişkenlere bağlı olarak beklenti ve tercihlerde önemli farklılıklar meydana gelebilmektedir. Bireylerin yaşlanma sürecinde oluşabilecek rol kayıpları, turizm hizmet ve deneyimleri ile yeniden kazanılabilir. Böylece turizmin, yeni ve pozitif imaj elde edilerek emeklilikle kaybolan rollerin yeniden kazanılmasına yardımcı olabileceğini söylemek mümkündür.

Yaşlı turizmi bir yandan insanların sağlıklarına verdikleri önemin artması; diğer yandan küreselleşme ile ulaşım olanaklarının gelişmesi nedeniyle dünya genelinde hızlı bir şekilde yaygınlaşmakta ve büyümektedir. Yaşlı turizmi sağlık turizmi, kültür turizmi spor turizmi gibi alternatif turizm çeşitlerinin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Yaşlı turizmi diğer turizm dalları ve ilişkili sektörlerin gelişmesine de katkı sağlayarak ülkelerin iş hacimlerinin artmasında da önemli katkıları olmaktadır.

Yaşlı turizminde diğer sektörler ve turizm dallarına nazaran daha fazla insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle yaşlı turizminin hem devlet destekleri hem de özel sektör yatırımları ile ülke genelinde yaygınlaştırılması; yeni iş ve meslek alanlarının açılmasına, yetişmiş eleman ihtiyacının artmasına ve dolayısıyla da işsizliğin azaltılmasını sağlayacaktır. Diğer yandan yaşlı turizminin gelişmesi ile yaşlıların kaliteli yaşam sürdürebilecekleri, sosyal ve psikolojik açıdan rahat edebilecekleri tesis ve imkanlar da artacaktır.

Türkiye'de tedavi maliyetlerinin düşük olması, çok sayıda termal kaynak ve tesisin bulunması, Avrupa Birliği ve Orta Doğu ülkelerine yakın olması, turizm konusunda kaliteli tesislere sahip olması, zengin bir kültürel mirasın yanı sıra, tecrübeli ve yeterli personelin bulunması ve çok sayıda kurumsal işletmenin faaliyet göstermesi yaşlı turizmi açısından Türkiye'ye büyük fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye'de de yaşlı turizminin önemli bir potansiyel olduğu anlaşılmış ve bu yönde önemli yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. DETOK Planı da turizm odaklı bir planlama olarak, yaşlı turizmine yönelik yatırım projelerini kapsamaktadır. DETOK planı kapsamında hazırlanan turizm projeleri kültür turizmi, spor turizmi ve doğa turizminin yanı sıra yaşlı turizmini de kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Turizm alanında gerçekleştirilecek olan DETOK projeleri ile Develi'nin turizm merkezi olma hedefine ulaşabilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle üçüncü yaş pazarını da kapsayan sağlık turizmi, kültür turizmi, spor turizmi ve av turizmi gibi turizm faaliyetlerine yapılacak yatırımların hem Develi ilçesine hem de ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir. Bu çalışmada, DETOK Planı içinde yer alan projelerin turizm sektörüne ve özelliklede yaşlı turizmine etki ve katkıları bilimsel metodoloji içinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak yaşlı turizmine yönelik kavramların incelendiği literatür bilgileri verilmektedir. Ardından dünya da ve Türkiye'de yaşlılarla ilgili sayısal veriler karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Daha sonra yaşlı turizmi ile ilişkili olan diğer turizm sektörleri ele alınmakta ve Develi'deki mevcut durum analiz edilmektedir. Son olarak da DETOK Planı kapsamında hazırlanan turizm projelerinin Develi'ye ve Türkiye'ye ne tür katkılarının olabileceği analiz edilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda öncelikle "yaşlı kavramı" ele alınıp literatür incelemesi yapılmaktadır. Bu kısımda Türkiye ve Dünyadaki toplumların günümüzdeki ve gelecekteki yaşlılık ve yaşlanma oranları da analiz edilmektedir. Daha sonra gelecekte önemli bir pazar olacağı öngörülen "yaşlı pazarı" ve "yaşlı turizmi" hem sektörel hem de kavramsal açıdan incelenmektedir. Ayrıca yaşlı pazarında yaşlı turizminin gerçekleştirilmesine imkan sağlayan diğer turizm çeşitleri ele alınmaktadır.

2.1. Yaşlı Kavramı

Çeşitli toplumlarda insan yaşamı üç dönemde değerlendirilmiştir. Bu dönemler; çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemleridir (Canatan, 2013: 403). Yaşlanma, biyolojik olarak döllenme ile başlayan ve bütün ömür boyu süren bir sürecin büyüme, gelişme ve olgunlaşma aşamalarından sonraki duraklama, gerileme ve son olarak biyolojik organizmanın ölmesine kadarki düşüş, alçalma olgusudur (Koşar, 1996: 4). Yaşlanma; her canlıda görülen, tüm işlevlerde azalmaya neden olan, süregelen, evrensel ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. (Gökçe-Kutsal, 2006: 36). İnsan organizması bu döngünün her aşamasında farklılaşarak değişik özellikler gösterir. Yaşlılık ise bireyin içinde bulunduğu bir yaş döneminin genel adı, diğer bir deyişle, çocukluk, gençlik ve yetişkinlikten sonra gelen yaşam evrelerinin sonuncusudur (Danış, 2004: 3). Yaşlılık fiziksel ve psikososyal kapasite değişimi ile ekonomik statü, bağımsızlık ve yaşam tatminindeki değişimlerin sonuçlarına sürekli uyum sağlamayı gerektiren kritik bir geçiş dönemidir. Bu dönemde insan davranışının

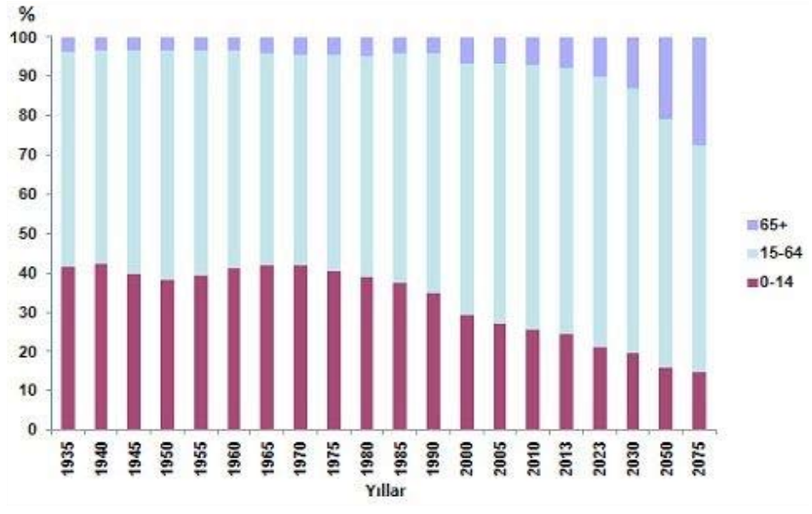
kaynağını oluşturan fiziksel, mental ve sosyal dürtüler ile işlevler değişmekte, bireyin toplumdaki yeri ve topluma katılım yeteneği yeniden belirlenmektedir (Özdipçiner, 2003: 218). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre ise; yaşlılık, bedenin iç ve dış uyaranlara uygun tepki göstermede giderek kapasitenin azalması olarak tanımlanmıştır. Yaşlı ise bu dönemde bulunan bireylere verilen genel isimdir. Dünya Sağlık Örgütü, yaşlanmayı kronolojik olarak dört aşamada ele almış ve 45-59 arası orta yaş, 60-74 arası yaşlılık, 75-89 arası ihtiyarlık 90 ve üzerini ise ilerlemiş ihtiyarlık olarak sınıflandırmıştır (Aydın ve Gürşahbaz, 2001: 205).

Yaşlı denebilecek nüfus hızlı bir şekilde artmaktadır. Önceleri gelişmiş ülkelerle sınırlı olan bu olay şimdi ise bütün ülkelerde görülmektedir. Yaşlanma, tüm dünya ülkeleri açısından önemi her geçen gün artan evrensel bir gerçekliktir. Günümüzde nüfus artış hızındaki azalma eğilimi ve ortalama yaşam beklentisinin yükselmesi genel nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artmasına yol açmakta ve dünyamız giderek demografik yaşlanma sürecine girmektedir. "1998 yılında dünya genelinde ilk defa yaşlı bireylerin oranı çocukların oranını geçmiştir" (Gökçe-Kutsal, 2006: 36).

İnsan ömrünün uzaması ve bunun sonucu olarak toplumdaki yaşlı nüfusunun artması nedeniyle, insan hayatının fizyolojik dönemlerinden biri olan yaşlılık ve yaşlıların zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmeleri ve nitelikli zaman geçirmeleri, günümüzde daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Dünya genelinde, 600 milyon olan altmış yaş ve üstü bireylerin 360 milyonu gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. 2020 yılında dünya üzerinde var olacak 1 milyar yaşlıdan 700 milyonunun gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı belirtilmektedir (Danış, 2009: 6). Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı çalışmalarda 2025 yılında 65 yaş üzerindeki kişi sayısının 800 milyonu bulacağı belirtilmekte ve önümüzdeki 30 yıl içerisinde yaşlı nüfusta, başta Latin Amerika ve Asya olmak üzere, % 300'e varan bir artış beklenmektedir (Dünya Sağlık Raporu, 1998: 7).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfusta artış gözlenmektedir. Ülkemizdeki 65 yaş ve üzerindeki nüfus 1950 yılında tüm nüfusun % 2'sini oluştururken, 1990 yılında % 4.3'ünü, 2013 yılında ise % 7.7'sini oluşturmaktadır. Ülkemizde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Türkiye'de toplam nüfusun artış hızı 2013 yılında % 13.7 iken yaşlı nüfusun artış hızı bunun yaklaşık 3 katı fazla olup ‰ 36.2'dir. Yaşlı nüfus oranı 2013 yılında % 7.7 iken nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında % 10.2, 2050 yılında % 20.8, 2075 yılında ise % 27.7'ye yükseleceği tahmin edilmiştir. En yüksek yaşlı nüfus oranına 2012 yılında sahip olan ilk üç ülke sırasıyla % 24.4 ile Japonya, % 21.1 ile Almanya ve % 20.8 ile İtalya'dır. Türkiye 2012 yılındaki bu sıralamada 91. sırada yer almaktadır. Türkiye 2023 yılında "çok yaşlı" nüfus yapısına sahip ülkeler arasında olacağı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler'in tanımına göre bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının % 8 ile % 10 arasında olması o ülke nüfusunun "yaşlı", % 10'un üzerinde olması ise "çok yaşlı" olduğu anlamına gelmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye'nin yaşlı nüfus oranının 2023 yılında % 10.2'ye yükseleceği ve "çok yaşlı" nüfuslu ülkeler arasında yer alacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2013).

Şekil 1. *Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935-2075*

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2013

Nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan ortanca yaş, nüfusun tek yaşa göre sıralandığında ortada kalan yaş olup, nüfusu iki eşit parçaya böler. Alttaki genç, üsteki yaşlı nüfus grubunda birbirine eşit sayıda kişi bulunur. Türkiye'nin 2013 yılındaki ortanca yaşı 30.4 olup, dünya nüfusu için ortanca yaş 29.4'tür. Dünya'da en yüksek ortanca yaşa sahip ilk üç ülke 50.5 ile Monako, 45.8 ile Japonya ve 45.7 ile Almanya'dır. Türkiye bu sıralamada 104. sırada yer almaktadır. Kayseri ili için ortanca yaş 29.7 dir (TÜİK, 2013). Türkiye'de 1935 den 2075'e kadar yaş gruplarına göre nüfus oranı Şekil 1' de verilmektedir.

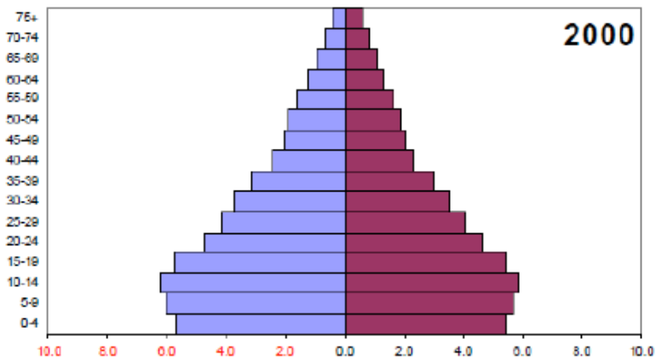
Günümüzde Türkiye 'de yaklaşık 5.892.000 yaşlı kişi bulunmaktadır (TÜİK, 2013). Yaşlı nüfus oranı il bazında incelendiğinde, 2013 yılında yaşlı nüfus oranı en yüksek olan il,%16.7 ile Sinop'tur. Sinop'u %15.7 ile Kastamonu ve %14.3 ile Çankırı izlemektedir. Yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu il ise %2.8 ile Hakkâri'dir. Hakkâri'yi %3 ile Şırnak ve %3.2 ile Van izlemektedir. Kayseri'de ise bu oran %7.3 olup 94.414 yaşlı birey yaşamaktadır (TÜİK, 2013). Doğurganlığın düşmesi, kronik hastalıkların erken tanı ve tedavi olanaklarının artması, sonuç olarak doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması gibi faktörlerin etkisiyle genel nüfusumuzdaki yaşlı nüfus oranının 30 yıl içinde yaklaşık 2-3 kat artacağı öngörülmektedir (Güner, 2002 s:151).

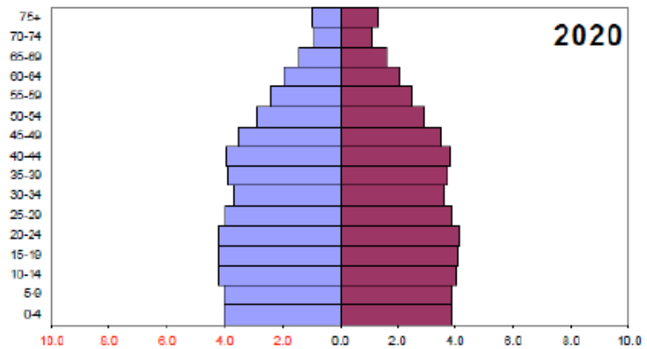
21. yüzyılın tüm dünyadaki beklentilerine paralel olarak Türkiye'de de yaşlı yüzyılı olacağı düşünülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu nüfus projeksiyonlarına göre 2050 yılında (Şekil 2) Türkiye nüfusunda 16 milyon civarında yaşlının bulunacağı ön görülmektedir. Birçok nedenden dolayı ortalama insan ömrünün uzamasının sonucu olarak, toplumda yaşlı nüfusunda görülen artış, yaşlıların bu dönemi daha etkin ve verimli geçirmesi için yaşlılara ve yaşlılığa önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Buna göre de gelişmiş toplumlarda yaşlılar için sosyal yaşam üniteleri ile ilgili yeni kararlar alınmakta ve hemen uygulanmaktadır. Türkiye bu konuda karar aşamasına bile girememiştir (Tümerdem, 2006: 195).

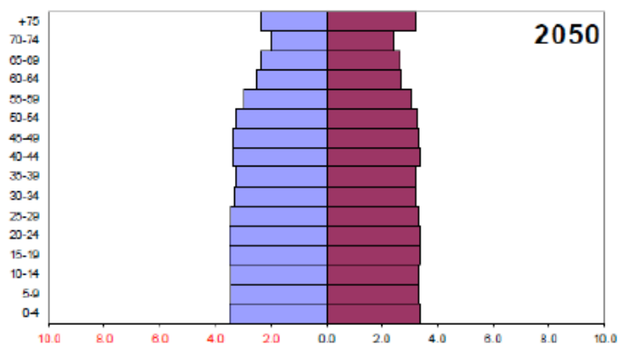
2.2. Yaşlı Pazarı ve Yaşlı Turizmini Destekleyen Diğer Turizm Çeşitleri

Philip Kotler'a göre, "Gelecek yaşlıların dünyası olacaktır. Bugüne kadar ihmal edilen 55 ve üstü grup, yarın büyük bir itibar görecektir. Yarının 55'likleri bugünün 35'liklerine denk olacaktır. Hem canlı, hem de güzel kalmayı başaracaklardır. Emekli oldukları için köşelerine çekilip oturmayacaklar, hayatın yeni başladığı varsayımı ile hareket edeceklerdir. Bu insanlara uygun sağlıklı yaşam ürünleri, sigorta poliçeleri, makyaj setleri, spor malzemeleri diyet yiyecekler üretilecek ve en büyük iş pazarlamacılara düşecektir" (Marangoz, 2000: 42). Çünkü, geçmişe nazaran günümüz yaşlıları serbest zaman aktivitelerine daha çok katılmakta ve bunun nedeninin ise kendilerini "yaşlı" olarak görmemelerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Sağlıklı, zinde ve ekonomik gücü iyi olan bu kesimin turizm sektörü tarafından dikkate alınması hedeflerine ulaşma şansını artıracağı söylenebilir. Yaşlılara sunulan hizmetler arasında seyahat ve şehir turları, hobi, kültür ve spor gibi birçok hizmet türleri vardır ve turizm sektörünün vazgeçemeyeceği kadar önemli bir grup haline gelen "yeni" ve "genç" yaşlıların gönlünü kazanabilmek için birçok ülkede çalışmalar hızla devam etmektedir (Tufan, 2002: 6).

Kotler'ında ifade ettiği gibi, çalışma yaşamından ayrılmış, yaşlılık dönemine girmiş bu kitlelere günümüzde önemli bir tüketici topluluğu gözüyle bakılması gerekmektedir. Turizm alanındaki bu yeni tüketici grubunun varlığı, turistik mal ve hizmetlerin de bu kitleye özgü nitelikler kazanmasına yol açmaktadır. Yaşlılar üzerine yapılan çalışmalar, onların farklı ihtiyaç ve ter-

Şekil 2. *Yaşlanma Piramitleri Türkiye 1935, 2000, 2020, 2050.*

Kaynak: (DPT, 2007: 8).

cihlerinin olduğunu göstermektedir. Yaşlıların çoğu seyahat için gereken zamana ve paraya sahiptirler, ayrıca bu paradan önemli miktarda harcama eğilimindedirler. Araştırmalar göstermektedir ki, insanlar emekli olunca seyahat istekleri birinci sırada yer almaktadır. Araştırmacılara göre turizm, yaşlılar arasında yaygın bir aktivitedir.

Dahası yaşlılar da turizmi, boş zaman ve rekreasyon ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir parça olarak görmektedirler. Bu bölümdeki bireyler, emeklilik sonrasındaki seyahatlerini emekli olmadan önce planlamaya başlamaktadırlar. Bu durum, emeklilik öncesi gruba hedeflenilmesi gerektiğini göstermektedir (Özdipçiner, 2008: 135).

Eğer endüstri bu önemli pazarı ele geçirmek istiyorsa bu bölümü oluşturan bireylerin turizme yönelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilen projelerin uygulaması konusunda gereken desteği vermelidir. Yapılan araştırmaların genelinde "bu pazar bölümündeki turistlerin, saygıya, ilgiye, kaliteye, diyet yemeklerine, sağlık hizmetlerine, yabancılık hissi uyandırmayan seyahat programlarına önem verdikleri ortaya konulmuştur" (Sengir,1994). Yaşlı Almanlar üzerinde yapılan bir çalışmada yaş ilerledikçe bireylerin stresten uzak doğayla iç içe olmayı tercih ettikleri ve yaşlılar arasında kısa tatillerin daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Yaşlıların büyük bir kısmının ise yerel seyahati tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Romsa ve Blenman,1989: 184).

Bu sınıflamaya giren turistlerin özellikle sağlık sorunlarına bağlı olarak ılıman iklime ve doğal güzelliklere sahip ülkeleri tercih etmeleri veya dinsel inançlarının yaşın ilerlemesi ile doğru orantılı olarak artması sonucu, kültürel ve dini amaçlı seyahatlere yönelmeleri üçüncü yaş turizminin pazar destinasyonunu da ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan bu grubu oluşturan kitlenin genellikle emekli olması nedeniyle zaman kısıtlamalarının olmaması, diğer bir deyişle sezon dışı dönemlerde de seyahatin mümkün olması ölü sezonda hedef pazarlarda bulunan turistik tesislere ekonomik canlılık kazandırmaktadır (Yıldırım, 1997: 79). Bu nedenle yaşlı turizmi, bir yandan insanların sağlıklarına verdikleri önemin artması; diğer yandan küreselleşme ile ulaşım olanaklarının gelişmesi, tıbbi ve teknolojik gelişmelerin hızla yaygınlaşması nedeniyle önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu amaçla çalışmanın bu kısmında sağlık turizmi, kültür turizmi, av turizmi ve spor turizmi konuları hakkında genel bir bilgi verilecektir.

2.2.1. Sağlık Turizmi

İnsanların seyahat etmek sureti ile ikamet ettiği yerin dışında konaklayarak tedavi olmayı amaçlamaları özel bir turizm çeşidi olan sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır. Sağlık turizminin hedef kitlesi, sağlığı bozulmuş olan kişiler ile sağlığını korumaya duyarlı kişilerden oluşmaktadır. Günümüzde sağlık turizmi denilince akla ilk gelen termal turizm ya da kaplıca turizmidir. Fakat sağlık amaçlı turizm hareketi, son on yılda aktif olarak hastane hizmetlerinden faydalanmak için düzenlenen yurt dışı seyahatleri de kapsar hale gelmiştir. Bu değişim sağlık turizminden doğan ekonomik gücün hızla artmasına ve cazip hale gelmesine neden olmuştur (Aydın, 2012: 92).

Gelişmiş ülkeler, insan sağlığının korunması, işgücü verimini ve üretimi arttırmak ve sağlıklı yaşamı sağlamak amacı ile termal suların dinlendirici özelliklerinden, iklim ve çevre olanaklarından, diğer turizm çeşitleri ile birlikte yararlanma yoluna gitmeyi seçmektedirler. Türkiye'de de sağlık turizminin ana ekseni şu anda termal turizm ile sınırlıdır. Ancak dünyada termal turizm, SPA olarak adlandırılan daha geniş bir turizm türünün bir parçası olarak kabul edilmektedir. Tedavi amaçlı sağlık turizmi ise pazarı her geçen gün büyüyen, insanların gerek tedavi olmak gerekse estetik amaçlı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hastane, klinik veya benzeri sağlık kuruluşlarına başvurularını kapsamaktadır. Sağlık turizmi dünyada 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşarak, tüm ülkelerin iştahını kabartan bir konuma ulaşmıştır. Sağlık turizmi, sadece termal turizm ya da SPA turizmi ile sınırlı kalmamış, medikal uygulamaları da kapsar duruma gelmiştir (Akt. Aydın, 2012: 92).

Türkiye'ye son yıllarda gelen yabancı hasta sayısı 100 binin üzerinde olup sağlık için gelen turistin normal turiste göre yaklaşık 5 kat daha fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir. Türkiye'ye gelen bir hastanın, seyahat ve hastane dışı masrafları hariç, sadece tıbbi müdahale için 3.500 ile 35.000 dolar arasında harcama yaptığı bilinmektedir. Kimi zaman bu rakam çok daha yukarılara çıkabilmektedir. Tedavi dışındaki konaklama, ulaşım, refakatçi gibi diğer masraflar da düşünülürse, ülkemize ciddi rakamlarda turizm girdisi olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca, ödenen dolaylı ve dolaysız vergiler de göz önüne alınınca, sağlık turizminin ekonomik anlamda ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Hizmete olan talep artışı ve bu bağlamda

sektörde yapılan iyileştirme ve geliştirme çalışmaları da, bir yan fayda olarak, Türk halkının daha iyi bir sağlık hizmetine kavuşmasına da vesile olmuştur (Mert, 2013: 110).

Türkiye İstatistik Kurumu 31 Aralık 2011 verilerine göre 74.724.269 olan Türkiye nüfusunun yarısını 29 yaş altında olanlar oluştururken 65 yaş ve üzeri olanların sayısı ise hiç de azımsanamayacak bir sayı olan 6 milyona ulaşmış bulunmaktadır. Buna 50-64 yaş grubuna dâhil olan 9,5 milyon civarındaki ileri yaşlı sınıflandırmasına girenleri eklersek 5,5 milyon civarında (50 yaş ve üstü) büyük bir sayı ile karşılaşmaktayız (Kaya, Yıldırım, Karsavuran vd., 2013:18). Buradan hareketle, 50 yaş ve üzeri bireylerin sağlık turizminde önemli bir pazar oluşturduğunu, bu alana yapılacak olan proje ve yatırımların hem kamusal güvencelerle hem de özel sektör girişimleri ile desteklendiğinde üçüncü yaş veya ileri yaş turizminin yaratacağı katma değerler ve GSMH'ye yapacağı katkılar ölçüsünde büyüyen bir sektör niteliğinde olacağını ifade edebiliriz.

Şöyle ki, 65 yaş ve üstündeki kişilerin yaklaşık % 80'inin en az bir kronik rahatsızlığı vardır. Bu hastalıklar daha çok eklem rahatsızlığı, yüksek tansiyon, işitme ve görme yetersizlikleri ve kalp rahatsızlıkları şeklinde sıralanabilir. Sağlık sorunu olan kişiler gelecekte özel sağlık hizmetleri, emeklilikte evde bakım ve sağlık araç gereçleri açısından iyi pazar fırsatları sunabilir.

Gelecekte yaşlı tüketici sonsuza dek sağlıklı olmak isteyecek; yaşlı tüketicilerin, arabalarını yılda bir kez servise götürür gibi, teşhis amaçlı düzenli kontroller yaptırmak için belli bir ücret ödeyecekleri sağlık bakım tesisleri olacak ve hafif yiyecek, düşük kalorili içecek, ev egzersiz aletleri, vitamin, güzellik ve cilt bakım kozmetiklerine talep artacaktır. Onları daha genç ve sağlıklı gösterecek her şeye talep artacaktır (Babaoğul, 2014).

2.2.2. Kültür Turizmi

Kültürel turistler, pazar bölümlemeleri kolaylıkla yapılan, daha çekici turistler olarak tanımlanmaktadır. McKercher ve Cros'a (2002) göre, Amerika içinde veya Amerika üzerinden Avrupa'ya seyahat eden kültürel turistlerin, diğer turistlerden daha yaşlı, iyi eğitimli ve daha zengin olduğunu göstermektedir. Kadınlar ise bu pazarın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca, kültürel turistler, turistik bir yerde uzun süre kalmaya eğilimli, etkinliklere diğer turistlerden daha fazla katılan ve sık seyahat eden gezginlerdir. Yine yapılan araştırmalar, kültürel turistlerin seyahatleri sırasındaki tutum ve davranışlarının diğer turistlere oranla daha ayırt edici olduğunu göstermiştir (Uygur ve Baykan, 2007: 38).

2013 yılı verilerine göre 65.300 yerli ve 31.203 yabancı turist olmak üzere toplam 96.503 kişi Kayseri ilinde tarihi değeri olan yerleri (Arkeoloji müzesi, Etnoğrafya müzesi, Atatürk evi, Kültepe ören yeri ve Soğanlı ören yeri) ziyaret etmiş ve toplamda yaklaşık 164.000,00 TL gelir elde edilmiştir (TTY, 2013: 32).

Kültür turizmi gelir sağlayıcı etkisinin yanında, kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir. Çünkü kültür turizmi sayesinde turistik bir ürün haline getirilen somut ve somut olmayan kültürel değerler bir taraftan korunurken, diğer taraftan bu sayede geleneksel kültürü tekrar canlandırmaya da katkı sağlayabilmektedir. Ancak kültür turizminin, kültürel değerleri koruma ve canlandırma gibi yapıcı etkisine rağmen, plansız bir turizm gelişimiyle kimi zaman somut ve somut olmayan kültürel değerler üzerinde yıkıcı etkilerinin de olduğu bilinmektedir (Gülcan, 2010: 101). Hatta doğru yönetilmediği zaman, yerel halkın yaşam alanıyla ilgili algısını zedelemekte ve kültürel kimliğine yabancılaşmasına, kültür varlıklarının ve geleneklerin metalaşmasına neden olmaktadır. (Dedehayır, 2014). Bu nedenle kültür turizminden sağlanan yarar sürdürülemez hale gelebilmektedir.

Diğer taraftan, turistler tarafından ziyaret edilen bir yörede, çevreye daha dikkat edildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda birçok ülke, doğal çevrenin korunmasına yönelik önlemler almaktadırlar. Çünkü uluslararası turizm talebinin artırılabilmesi ve bu talebin sürekli kılınabilmesi, çevresel değerlerin varlıklarını sürdürmelerine bağlıdır. (Troel ve diğerleri, 2005: 68).

Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında yüzde 335'lik artış yaşanırken, müze ve ören yeri ziyaretçi sayılarında ise yüzde 428,8'lik artış meydana gelmiştir. Bu artış, hem Türk ziyaretçilerin ilgisinin arttığını hem de Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin müze ve ören yerlerine gösterdiği ilgiyi ifade etmektedir. Türkiye'deki umut verici yükseliş trendini dünyayla kıyaslayınca yine de gidilecek yolun uzun olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye, tarihi miras ve yapılar olarak dünyadaki rakiplerinden avantajlı durumda olsa da özellikle ABD, İngiltere ve Fransa müzecilikte lider konumda bulunmaktadır. (KOKPİT, 2014).

2.2.3. Av Turizmi

Av turizmi, av ve yaban hayatı kaynaklarının denetim altında yerli ve yabancı avcıların kullanımına sunulmasını, bu kaynakların rekreasyonel ve turistik yönlerden değerlendirilerek ülke turizmine ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmasını amaçlayan etkinliklerdir. Diğer bir ifadeyle, av turizmi insanların çeşitli gereksinimlerine cevap veren bir turizm çeşididir. Avlak işletmeleri, acentalar vb. tarafından av meraklıları için düzenlenen av programları, av turizmi kapsamında yer almaktadır. (Şafak, 2003: 135).

Akarsularımızda bulunan avlanmanın gözde türlerinden alabalıklar ve diğer türler ile yabanıl hayvanlardan; Yaban keçisi, Çengel boynuzlu dağ keçisi, yaban domuzu, yaban koyunu, çakal, tilki vb. av hayvanları ile av turizmine hizmet etmeye el verişlidir. Ticari amaç taşımayan sportif olta balıkçılığı da av turizmi içinde değerlendirilebilir. Dinlenme, eğlenme, spor ve doğayla iç içe olma amacı taşıyan rekreaktif bir etkinlik olarak ifade edilebilir. Bu amaçla bir ülkeden diğer bir ülkeye turlar düzenlenerek büyük paralar karşılığında gruplar halinde insanlar götürülmektedir. Örneğin Japonya'dan Avustralya'ya bu amaç için düzenlenmiş 7 günlük paket programına katılmanın kişi başına bedeli 4.200 Amerikan Doları ve Tayland için ise 2.300 Amerikan Doları'dır. Bugün Türkiye de sportif balıkçılıkla uğraşanların sayısı 1 milyon civarındadır. Bir başka deyişle toplam nüfusun 1/65'dir. Oysa nüfusu 5 milyon olan Finlandiya da, nüfusun yaklaşık yarısı; 2,1 milyon kişi resmi olarak sportif balıkçılık yapmaktadır (Duran, 2012: 50). Av turizmi içinde önemli bir yere sahip olan avcılık, doğaya dönüş özlemi içinde bulunan günümüz insanını monotonluktan uzaklaştırarak değişik gereksinimleri gidermektedir.

Turizmin, nüfus kaybına uğrama riskleri ile karşı karşıya bulunan yöreleri canlandırmak suretiyle, yöre halkının başka bölgelere göç etmesini önleme özelliği bulunmaktadır. Dolayısıyla özel avlak sistemi ve av turizmi için gerekli desteklerin sağlanması durumunda Türkiye'de kırsal alanlarda yaşanan göç olgusu azaltılacaktır. Av turizminin Türkiye`de gelişebilmesinin ön koşulu olarak avlak sisteminin gelişmesi gösterilebilir. Av turizmi avcıların avlaklara bireysel veya grup olarak gelmelerini sağlamaktadır. Av turizminde tüketici, üretilen ürünü üretimin yapıldığı yerden kendisi doğrudan almak durumundadır. Diğer bir anlatımla, ürünün dağıtım kanalları aracılığıyla postalanarak tüketiciye ulaştırılması söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda, yerli veya yabancı avcı kabul eden işletme, taşıma gibi maliyetlere katlanmaksızın ülke sınırları içerisinde ödemeler dengesi açısından bir dış satım gerçekleştirmiş olmaktadır (Şafak, 2003: 145).

2.2.4. Spor Turizmi

Çeşitli sporları yapan, spora ilgi duyan ve sporla ilişkisi bulunan kişilerin; sportif karşılaşmalara olimpiyatlara ve benzeri olaylara bizzat katılmak veya bunları izlemek amacıyla oluşturdukları turizm hareketi spor turizmi olarak adlandırılmaktadır. Su sporları, kış sporları, dağcılık ve mağara turizmi spor turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Ülkemizde özellikle de doğa sporlarından kaynaklanan sportif turizm, son yıllarda baş döndürücü bir hızla gelişmiştir. 15-20 yıl öncesine kadar isimleri büyük bir çoğunluk tarafından bilinmeyen ve turizm endüstrisince de henüz birer ürün olarak keşfedilmemiş "rafting", "paragliding", "trekking", "diving", gibi pek çok doğa sporu türü Türkiye'nin yapılabilir sporları envanterine girmiş ve uluslararası platformda ülkemizin adı bu tip sporlarla beraber anılmaya başlanmıştır (KGHSİM, 2012: 18). Başlıca spor turizmi çeşitleri; dağ turizmi, yamaç paraşütçülüğü, kış turizmi, mağara turizmi, su sporları turizmi olarak belirtilmektedir (İİKTM, 2014).

Uluslararası Spor Turizmi Konseyinin (STIC) yaptığı araştırmaya göre "sportif faaliyetler yılda 182 milyar dolarlık bir endüstriyi oluşturmaktadır. Bu etkinlikler otellerde yılda 47 milyon gecelemeye neden olmaktadır. Yapılan hesaplamalar konaklayan spor turistinin otel, yemek, giriş bileti ve diğer ihtiyaçları için günlük 180, günübirlik ziyaretçinin ise 50 dolar harcadığını ortaya koymaktadır. Araştırmalara göre, ebeveynler amatör sportif bir etkinliği izlerken 85 dolar, çocukları ise 56 dolar harcamaktadır. Yılda 200 bini aşkın sportif etkinliğe sahne olan Kanada, bu etkinliklerden 2.4 milyar dolar gelir elde etmektedir" (T24, 2009). Buradan hareketle, spor turizmine verilen önemin artması ile faaliyette bulunulan bölgeye ekonomik açıdan katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Şöyle ki, sporla ilgili karşılaşmaları veya faaliyetleri izlemeye gelenlerin yaptıkları harcamaların bölgeye doğrudan katkı sağlayacağı, diğer taraftan, bu faaliyetlerin diğer sektörleri de etkilemesi ile bölgede istihdam olanakları ve fırsat ve kazançların artacağı ve yeni iş imkânlarının oluşmasına olanak sağlayacağı söylenebilir.

Fotoğraf: **Hanife AKGÜL**

3. DEVELİ'YAŞLI TURİZMİNE YÖNELİK MEVCUT İMKANLAR VE DETOK PROJELERİNİN ANALİZİ

Öteden beri Kayseri, Kaniş-Karum Medeniyeti, Roma ve Selçuklu Dönemi eserleri, Erciyes Dağı, Talas, Kapuz Başı Şelaleleri gibi tarihi, kültürel ve doğal açıdan zengin bir mirasa sahiptir. Ayrıca halkının sıcakkanlılığı, misafirperverliği ve geniş bir ulaşım ağı ile konaklama imkânlarına sahip olmasının yanında, belediye altyapı ve taşıma hizmetlerinin üst düzeyde sunulması gibi karşılaştırmalı üstünlükler açısından da avantajlı bir konumdadır. Ülkemizde daha çok bir sanayi ve ticaret şehri olarak tanınan Kayseri, aynı zamanda zengin turizm potansiyeline de sahip bir ildir.

Son 10 yılda Kayseri'de Erciyes Dağı'nın ulusal ve uluslararası bir kayak merkezi olmasına yönelik başlatılan proje çerçevesinde önemli yatırımlar yapılmıştır. Binlerce kişiye istihdam imkânı sağlaması açısından bu projeye özel önem verilmektedir. Proje bittiğinde golf turizmi, kongre turizmi, sağlık turizmi gibi alanlarda da çok sayıda hizmet sunulabilecektir. Yeni bir futbol stadyumu yapılması, kongre merkezleri ve Yemliha Barajı'nın çevre düzenlemesi yine bu bağlamda değerlendirilebilecek önemli turizm projeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, Anadolu Harikalar Diyarı (Mazakaland) bir eğlence parkı olarak turizm sektörünün hizmetine açılmıştır (14.UTK, 2013: ix). Bunlar Kayseri'de yenilik turizmi olarak dikkate değer örnekler arasında gösterilebilir.

Ayrıca, Aladağlar Milli Parkı alanında yer alan Zamantı Irmağı ile Kızılırmak'ta rafting yapılacak parkurlar bulunmaktadır. Ali Dağı eteklerinde ise yamaç paraşütü yapılmaktadır. Doğa yürüyüşleri ve trekking için Aladağlar, Hacer Boğazı ve Yedi göller mevkiinde geniş imkanlar mevcuttur. Şehir merkezindeki Melikgazi ilçesinde Osmanlı döneminden kalma Güpgüpoğlu, Zennecioğlu ve Mollaoğlu konaklarıyla İmamoğlu ve Camcıoğlu evleri gibi tarihi Kayseri evleri ziyarete açıktır.

Osmanlı dönemi yapısı olan ve korumaya alınan günümüze kadar ayakta kalan birkaç örnektir. Ayrıca, Kayseri Kalesi, Şah Melik Kalesi, Develi Kalesi, Hunad Hatun Külliyesi, Kölük Camii ve Medresesi, Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, Ulu Cami, Develi Ulu Camii, Çifte Medrese gibi Selçuklu dönemine ait birçok tarihi eser mevcuttur.

Kayseri doğal şifa kaynakları bakımından da zengin bir ildir. Bayramhacı Kaplıcası, Yeşilhisar İçmesi, Hasanarpa Maden Suyu ve Tek Göz Kaplıcası ile Çift Göz Kaplıcaları gibi turizm değerleri arasında yer alan kaplıca ve içmeler romatizmal hastalıklara, deri hastalıklarına, kalp ve kan dolaşımı hastalıklarına, solunum yolu rahatsızlıkları vb. tedavisinde yararlı olmaktadır.

Kayseri'de sağlık turizmine hizmet edebilecek nitelikte tam donanımlı çok sayıda hastane bulunmasına rağmen hedeflenen sağlık turisti halen Kayseri'ye çekilememiştir. Kayseri'de sağlık turizm endüstrisini açıkça sahiplenen ve yöneten bir kurum ve stratejisi bulunmamaktadır. Kayseri'nin bazı uzmanlık alanlarında avantajları bulunmaktadır (maliyet ve uzmanlaşmış doktorlar) ancak bazı uzmanlıklarda zayıf kalmaktadır. Kayseri altyapı olarak da zayıf kalmaktadır (oteller, aktarmasız uçuşlar, çok dilli çalışanlar vs.) ve bu nedenle yabancı hastalara verimli bir şekilde hizmet verememektedir. Kayseri'nin sağlık hizmetleri imkânları hedef bölgelerde bilinmemektedir, farkındalık yaratılmamıştır (ORAN, 2015).

Tüm doğal zenginliklere ve kültürel mirasa rağmen Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, Kayseri'ye 2013 yılının ilk 6 ayında havaalanından giriş yapan yabancı turist sayısının 15 bin 792 kişi olsuğu tespit edilmiştir. Bu turistlerin büyük bir kısmının ise Kayseri'ye uğramadan doğrudan Nevşehir yöresine geçtiği de bilinmektedir.

Develi Kayseri'nin en büyük ilçesidir. DETOK Planı ve bu plan kapsamında hazırlanan projeler Develi'nin tam bir turizm merkezi olmasına büyük katkı verecek şekilde hazırlanmıştır. Hem Kayseri'nin il genelindeki turizm imkanları hem Erciyes Dağı projesi ile sağlanacak olan turizm tesisleri hem de DETOK Planı kapsamında gerçekleştirilecek turizm yatırımları, başta Develi olmak üzere Kayseri ilinin tümünü turizm bölgesi haline getirecek düzeydedir. Yukarıda Kayseri'nin il genelindeki turizm imkanları verildiği gibi aşağıda da Develi'nin mevcut turizm imkanları ele alınmakta ve DETOK Projeleri ile yaşlı turizmini destekleyen diğer turizm alanları ve imkanları analiz edilmektedir.

3.1. Develi'de Sağlık Turizmi

DETOK planı kapsamında turizme yönelik olarak geliştirilen projelerde yer alan sağlık turizminde yaşlıların bakımı ile ilgili kurulacak tesislerin ve bu amaçla yapılacak seyahatlerin de turizm faaliyetleri içinde değerlendirilmesi Develi ilçesinin gelişmesinde hem ekonomik hem de sosyal yönden gelişimine katkıda bulunacaktır. Bu amaçla geliştirilen projeler şunlardır:

- **Yaşlı ve Engelli Turizm Kompleksi:** Bu proje ile, kurulması düşünülen tesis içerisinde oluşturulacak rehabilitasyon merkezi, yürüyüş parkurları, okuma ve dinlenme salonları oluşturularak bölgenin yaşlı ve engelli turizminde yurt içi ve yurt dışı turizm bölgesi olması amaçlanmaktadır.
- **Zile Sağlık Kompleksi Projesi:** Bu proje ile bölgede bir sağlık merkezi oluşturularak, "acı su" üzerine Türk hamamı ve havuzlar ile yeni tesisler inşa etmek ve bu tesiste konaklama, yeme-içme, eğlence, alışveriş toplantı, sağlık, spor ve sosyal amaçlı ortak kullanım alanları ve fizik tedavi merkezleri oluşturulması planlanmaktadır. Bu projenin gerçekleştirilmesi ile bölgenin üçüncü yaş turizmi açısından cazibe merkezi haline getirilmesi böylece bölgenin termal ve sağlık turizmi merkezi olmasına büyük ölçüde destek olunması amaçlanmaktadır.

Develi ilçesinin, Master Plan ile turizm bölgesi olması hedeflenen Erciyes Dağı'na, turizmde etkin bölge olan Kapadokya bölgesine ve Nevşehir Kozaklı kaplıcalarına yakın olması ve Kayseri'nin bölgesinde sağlık merkezi adayı bir il olması gibi unsurlar bu projelerin avantajları olarak görülmektedir. Ayrıca, Develi'de sağlık hizmetleri talebini olumlu yönde etkileyecek çok çeşitli turizm olanaklarının bulunması (kültür turizmi, inanç turizmi, doğa turizmi, spor turizmi vs.) da bu projelerin uygulanabilirliğini arıtabilecek bir avantaj olarak düşünülmelidir. Develi ilçesi için geliştirilen sağlık turizmi projelerinin uygulanması ile hizmetler sektörü ana başlığı altında toplanan pek çok alt sektör (otelcilik, lokantacılık, vb) desteklenecek, dolayısıyla sektörel faaliyet alanları da genişlemiş olacaktır.

3.2. Develi'de Kültür Turizmi

Develi önemli bir kültürel mirasa sahip olan; Anadolu coğrafyasının ve Türk kültürünün nispeten bozulmamış, korunmuş ender yörelerden birisidir. Develi'nin sahip olduğu kültürel miras; yörenin kalkındırılması ve bir turizm merkezi olmasında kullanılabilecek nitelikte çok sayıda kültürel değerlerden oluşmaktadır. Seyrani, türbeler, tarihi cami ve killeseler, bezemeli mezar taşları, zile kıyafetleri ve oyuncak bebekleri gibi. Develi'de bulunan bu somut kültürel değerlerin Develi'yi bir turizm merkezi haline getirmek için yeterli sayı ve nitelikte olduğu belirlenmiş ve somut kültü-

rel değerlerin turizm ve ekonomiye kazandırılmasına yönelik projeler oluşturulmuştur. Bu projelerden özellikle üçüncü yaş turizmi kapsamında değerlendirilmesi uygun olabilecek projeler şunlardır:

- **Gereme Harabeleri Kazı, Röleve, Restitüsyon ve Restorasyon Projesi:** Bu proje ile, Dağ Kilise, Bazilika ve Hamam kazılarının yapılması ve eserlerin açığa çıkarılarak turizme kazandırılması, Panagia kilisesinin bulunduğu alanda, bilet gişesinin bulunan bir giriş kapısı ile turistik eşyaların satıldığı bir satış büfesi içeren bir sosyal tesis inşa ederek, turistik ve ticari işletmelerin kurulmasının teşvik edilmesi ve yörenin gelirinin ve istihdam olanaklarının artırılması amaçlanmaktadır.
- **Gereme Roma Yolu Kazısı ve Çevre Düzenleme Projesi:** Bu proje ile Gereme'deki doğal tahribatlar nedeniyle yavaş yavaş yok olmaya başlayan sınırlı sayıdaki geç Roma dönemine ait eserlerden; Roma yolunu ortaya çıkararak, yerli ve yabancı turistleri yöreye çekmek amaçlanmaktadır.
- **Gereme Geç Roma- Erken Bizans Taş Eserleri Açık Hava Eserleri Projesi:** Bu proje ile, hem doğal tahribatlar hem de yöre halkının kullanım amacıyla alması sonucu yavaş yavaş yok olmaya başlayan üzeri bezemeli taş eserlerin yapı içinde değerlendirilerek sergilemesi ile her bir yapının ziyaret yeri olarak öneminin artırılması ve aynı zamanda bu eserlerin korunması amaçlanmaktadır.
- **Gereme Harabeleri Tanıtım Projesi:** Bu proje ile, yöreye yapılacak destinasyon çalışmalarının tanıtım filmi, afişler ve broşürler aracılığıyla tanıtılması sayesinde yöreye daha fazla sayıda turist gelmesinin sağlanması ve bu harabelerin Türkiye'de ve dünyada tanınmasını sağlamak amaçlanmaktadır.
- **Şahmelik Vadisi Kral Yolu ve Kaya Yerleşim Yerleri Röleve ve Çevre Düzenleme Projesi:** Bu proje ile Kral yolu ve civarındaki yerleşmelerin arkeolojik kimliğini ortaya çıkarmak, koruma-kullanım dengesini sağlayacak biçimde gerekli mekânsal düzenlemeleri yaparak turistik aktivitelerin gerçekleştirilmesi ve vadi içerisine konumlanmış bu önemli antik kentin bölümlerini Şahmelik Vadisi içerisindeki diğer alanlarla bir bütün olarak ziyarete açmak ve turizme kazandırmak amaçlanmaktadır.
- **Şahmelik Vadisi Girişi Kaya Mezarları Çevre Düzenleme Projesi:** Bu proje ile Şahmelik Vadisi'nde yer alan kaya mezarları ve kaya yerleşimlerinin turizm açısından değerlendirerek burayı bir açık hava müzesi haline dönüştürmek böylece burada yer alan tarihi eserleri bir bütün olarak turizme kazandırmak amaçlanmaktadır.
- **Şahmelik Yeraltı Şehri Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi:** Bölgede yapılacak olacak kazı çalışmaları ile elde edilecek olan Develi'nin tarihsel bilgileri ışığında açık hava müzesi şeklinde bir düzenleme yapılarak turizme kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bu projelerden başka müzeleştirme çalışmaları kapsamında oluşturulan projeler ise şunlardır:

- Geleneksel bir develi evinin etnoğrafya müzesine dönüştürülmesi projesi
- Yukarı Develi Selçuklu Mahallesi müze projesi
- Ağalar ve Uzunlu mezarlıklarının açık hava müzesi olarak düzenlenmesi projesi
- Gümüşören (Fraktin) mezarlığının açık hava müzesi olarak düzenlenmesi projesi
- Kent müzesi projesi
- Hitit Kral yolu projesi
- Develi kültürel simülasyon alanı projesi
- Elektronik müze bilgilendirme, otomasyon ve güvenlik sistemleri projesi

Bu projelerin uygulanabilmesi için yapılacak teknik ve sosyal altyapı yatırımları ile bölgenin doğal görünümü iyileştirilecek, yerel halk için de daha iyi ve yeni yaşam alanları oluşturularak yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlanacaktır.

3.3. Develi'de Av Turizmi

Av turizmi uygulamaları, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, turizm hareketlerinin ülke geneline ve tüm yıla yayılması ile sosyo-ekonomik kalkınmanın homojen dağılımının sağlanmasında etkili olmaktadır (TTY, 2013). Avlak işletmelerinin topluma sunduğu mal ve hizmetler, biyolojik çeşitlilik üzerindeki baskının azaltılmasına ve bu suretle temelde topluma ait kaynakların sürdürülebilir bir biçimde yönetilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda DETOK projesi kapsamında oluşturulan "Özel Avlak Oluşturma Projesi" ile uygun bir alanda avcılık sporuyla ilgilenenlere özel avlak alanları oluşturarak doğa ve av turizmi ile diğer turizm türlerinin (köy-çiftlik turizmi, kuş gözlemciliği, yala turizmi, foto safari vb.) gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

3.4. Develi'de Spor Turizmi

Develi'nin etrafı dağlarla çevrili ortası çanak şeklinde kapalı bir havza durumundadır. Erciyes Dağı, Kayseri ile Develi arasında tabii bir sınır teşkil etmektedir. Türkiye'nin üçüncü Orta Anadolu'nun en yüksek dağı olan Erciyes, uluslararası kış sporları merkezi konumundadır. Kayak ve dağcılık için son derece elverişli pist ve kulvarların yer aldığı Erciyes'te son yıllarda yapılan çalışmalarla modern konaklama yerleri inşa edilmiştir. Kayseri İl merkezine 25 km uzaklıktaki Erciyes dağının 1800 ile 3000 metre arası yükseklikleri dağ ve kış turizmi açısından önem arz etmektedir. Erciyes Kış Sporları Turizm Merkezi, Uludağ ve Palandöken Kayak Merkezlerine rakip olabilecek bir potansiyele sahiptir. Erciyes dağcılık ve buzul tırmanışları yanısıra, yaz aylarında tracking parkuru olarak da kullanılmaktadır. Son yıllarda geleneksel hale dönüştürülen Kar Taneleri Şenlikleri'yle müzik, eğlence ve sporun bir araya getirildiği Erciyes, doğal ortamlarda yaşayan yaban atlarıyla da ünlüdür. Kayak pistinin de yer aldığı Tekir Yaylası, kışın olduğu kadar, yazın da inanılmaz güzellikteki doğal yapısıyla ilgi çekmekte, piknik alanı olarak da hizmet vermektedir (KV, 2014a).

Develi'nin turizmden gelir elde edebilmesi için turistleri yöreye çekecek turistik yatırımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun için sosyal ve ekonomik iyileştirmelerin yanı sıra sportif faaliyetlere de önem verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle DETOK planı kapsamında geliştirilen projeler şunlardır:

- **Erciyes Dağı Ultra Maratonu Projesi:** Bu proje ile bu sportif turizm aktivitesini Develi Turizmine kazandırarak, Develi turizmine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.
- **Uluslararası Develi- Erciyes Dağ Bisikleti Festivali:** Bu proje ile Erciyes Dağı çevresinde uluslararası düzeyde bir bisiklet parkuru oluşturarak ve bu parkurda yılın belirli zamanlarında dağ bisikleti festivali düzenlemek amaçlanmaktadır. Festival ve parkur başlangıçta mevcut bir turist kitlesinin bulunması sebebiyle, Kapadokya bölgesi bisiklet parkuruyla birlikte düşünülecektir.
- **Zamantı Bot- Safari Parkuru Projesi:** Bu proje ile Zamantı Irmağı'nın en uygun yerinde bot- safari faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği bir parkur oluşturmak, parkur üzerinde belirli alanlara 2 adet sosyal tesis ve 1 adet kamp alanı tesis etmek, turistik ve ticari işletmeler kurulmasını teşvik ederek yörenin gelirinin ve istihdam alanlarını artırmak amaçlanmaktadır.
- **Erciyes Dağı Güney Yüzü Serbest İniş Parkurları Projesi:** Bu proje ile, Erciyes Dağı'nın güney kısmında zirveden başlayarak uzunlukları 10 km'ye yaklaşan en az 3 adet kayak ve snowbard ile serbest atlayış ve iniş parkurları oluşturmak, Erciyes Dağı'nın endemik yapısına ve eko sisteme zarar vermeden istifade edilebilecek bir spor faaliyet alanı oluşturmak ve son yıllarda dünyada oldukça popüler olan ve yüksek düzeyde ilgi çeken bu sporla ilgilenen sporseverleri Develi ve Erciyes'e çekmek amaçlanmaktadır.
- **Dağcılık Turizmi Projesi:** Bu proje ile, Erciyes Dağı ve Torosların Develi bölümünde dağcılık ve doğa yürüyüş parkurları belirleyerek turizme kazandırmak ve tırmanış rotası üzerinde (Erciyes 3500) bir adet dağ evi inşa etmek amaçlanmaktadır.
- **Kırsal Yürüyüş Yolları Projesi:** Bu proje ile, Sultan sazlığı, Şahmelik Vadisi, Yaylacık Köyü Yazıçam ormanlık alanı, Zile Bölgesi ve Zamantı Irmağı'nın en uygun yerine yürüyüş faaliyetinin gerçekleştirilebileceği toplam 5 adet yürüyüş yolu oluşturmak ve kırsal yürüyüş yolları güzergahı üzerinde verilecek hizmetleri belirlemek amaçlanmaktadır.
- **Atlı Spor ve Cirit Oyunları Alanı Projesi:** Bu proje ile, Zile ve Zindelhöyük bölgesinde atlı spor ve cirit oyunlarının oynanabileceği ve izlenebileceği bir tesis alanı inşa etmek ve bu tesis alanını konaklama, yeme-içme, eğlence, alışveriş vb. imkânların bulunduğu ulusal ve uluslararası müsabakalara uygun bir tesis olarak inşa etmek amaçlanmaktadır.
- **Puduhepa Spor Tesisleri Projesi:** Bu proje ile, Öksenek Vadisi bölgesindeki rekreasyon faaliyetlerini desteklemek ve tamamlamak üzere spor tesisleri yapmak bölgeyi ziyaret edenler ve bölge halkı için keyifli ve sağlıklı zaman geçirilecek mekânlar oluşturmak ve bölgenin sunduğu de-

neyimlerin farklılaştırılması ve sayısının artırılması sayesinde, çekim merkezi olarak kıymetlenmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

- **Yukarı Künye Karstik Mağaralarının Turizme Kazandırılması Projesi:** Bu proje ile mağarada bulunan doğal oluşumların görülebilmesi için mağara içerisinde gerekli düzenlemeleri yapmak ve mağaranın uygun zeminlerinde gezi parkuru ortaya çıkarmak ve mağara girişine 1 adet sosyal tesis inşa etmek amaçlanmaktadır.

Bu projelerin gerçekleştirilmesi ile Türkiye'de ilk serbest iniş parkuru oluşturularak, spor turizminin diğer dallarının gelişmesine katkı sağlanacak, tırmanış ve doğa tutkunu spora önem veren turistlerin yöreyi ziyaret etmesi sağlanacak ve bölgede yaşayanlara yeni iş olanakları ve gelir elde fırsatı sağlanarak göç hareketliliği önlenebilecektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemiz çeşitli uygarlıklardan kalma paha biçilmez kültür hazineleri, dünyanın çok az ülkesinde bulunan doğa güzellikleri ve iklim farklılıkları ile büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Türkiye, dağları, yaylaları, mağaraları, akarsuları, gölleri, termal kaynakları ile geniş bir turizm yelpazesini oluşturmaktadır. Develi'de çok sayıda doğal ve kültürel turizm kaynak ve imkanlarına sahip olan beldelerden birisidir.

Bu çalışmada, DETOK Planı kapsamında Develi ilçesinin kalkınmasına yönelik geliştirilmiş ve uygulanacak projelerden sadece turizme yönelik olan projeler ele alınmıştır. DETOK planı proje geliştirme çalışmalarında turizm, odak sektör olarak seçilmiş ve oluşturulan çalışma grubu, turizm değer ve imkânları bakımından çok sayıda veri toplamıştır. Bu grup tarafından yörede bulunan doğal, tarihi ve kültürel değeri olan eser ve kaynakların incelenmesi sonucunda; "Kültür Turizmi", "Sağlık Turizmi", "Spor Turizmi", "Av Turizmi""Gastronomi Turizmi", "Çiftlik Turizmi" ve "İnanç Turizmi" olmak üzere toplam yedi turizm alanı belirlenmiş ve bu alanlara yönelik turizm projeleri geliştirilmiştir. Yapılan bu çalışmada, DETOK planı kapsamında turizme yönelik geliştirilen projelerden üçüncü yaş pazarı ile ilişkili olanlar değerlendirilmiştir. Bu projeler değerlendirilirken DETOK Çerçeve Plan Raporu'ndan faydalanılmıştır (Akgül, Sevim ve Dağlı, 2013).

DETOK Projelerinin yörede yaşlı pazarı ve yaşlı turizminin geliştirilmesine önemli katkı yapacağı öngörülmektedir. DETOK Projelerinin hayata geçirilmesi (uygulanması) sonucunda da Develi'de değişik turizm alanları ile birlikte yaşlı pazarı ve yaşlı turizmi de gelişecektir. Bu kapsamda yörede değişik turizm alanlarına yönelik çok sayıda turizm tesisi kurulacaktır. Kurulacak olan bu turizm tesisleri öncelikle Develi'de yaşayan yöre halkına yeni imkanlar sunacaktır.

Develi'de işsizlikten dolayı göç etmek zorunda kalan yöre halkı, turizmin gelişmesi sonucu oluşacak yeni iş imkanlarından dolayı göç önce yavaşlayacak sonra da duracaktır. Belli bir zaman sonra ise tersine göç yaşanabilecektir. Yöre halkı hem istihdamın artmasından dolayı hem de yöredeki ticari hareketlikten dolayı daha yüksek gelir imkanlarına kavuşacaktır. Yeni ve daha fazla gelir imkanları yöre halkının yaşam standarını yükseltecektir. Develi'de önemli oranda tarımsal üretim kapasitesi bulunmasına rağmen pazar bulamamadan dolayı tarımsal üretim düşük kalmaktadır. Turizm sektörünün gelişmesi ile yöre halkının üretmiş olduğu tarımsal ürünlerin pazarlama sorunu da ortadan kalkacaktır. Yöre halkı bu nedenle de yeni gelir imkanına kavuşacaktır. Bu da aynı zamanda tarımsal ürünlerin üretimini teşvik edecektir. Ayrıca, proje kapsamında verilecek eğitim programında dünya kültürlerinin tanıtılacak olması sebebiyle eğitim sonrasında kültürlerarası farklılıkları bilen ve farklılıklara duyarlı sağlık turizmi elemanları yetişecek, farklılıklara duyarlı bu elemanların hizmet edeceği sağlık turistleri Tükiye ve Türk insanı hakkında olumlu görüşe ulaşabilecektir. Develi'de turizmin gelişmesi ve yaşlı turistlerin yöreye çekilmesi Develi başta olmak üzere yakın ilçelere ve Kayseri merkezine de önemli katkıları olacaktır. Kayseri'ye gelen yabancı turist zaten çok düşük düzeydedir. Bu nedenle de Kayseri hak ettiği yabancı turist gelirlerine kavuşma imkanı yakalayabilecektir. Develi için hazırlanan ve uygulanacak olan DETOK projelerinin Kayseri'ye de önemli etki ve katkıları olacaktır. DETOK Planı sayesinde Kayseri'nin hem tanınırlığı artacak hem de gelir düzeyi yükselecektir.

Dünya için önemli kültürel mirası barındıran Develi, DETOK Planı ve projeleri sayesinde Dünya Kültür Mirasının tüm insanlığa sunulmasına, tanıtılmasına ve yaygınlaştırılmasına da önemli katkıları olacaktır. Bununla birlikte Develi'nin ilçe sınırlarında bulunmayan ancak yakın ilçelerinde, Kayseri Merkezde ve yakın illerde bulunan kültürel mirasın tanıtılmasına ve tüm insanlığa duyurulmasına da katkıda bulunabilecektir.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Birol, Burhan SEVİM ve Abdulkadir DAĞLI; (2013), **DETOK Çerçeve Plan Raporu**, Kayseri.

AKPINAR, Elif ve Yahya BULUT; (2010), "Ülkemizde Alternatif Turizmin Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları", **III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi**, Cilt: IV, ss. 1575-1594.

AYDIN, Oğuz; (2012), "Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14 (23), ss. 91- 96.

AYDIN, Semiha ve GÜRŞAHBAZ, Nalan; (2001), Teknik Tekstillerin Yaşlı Giysilerinde Kullanılması İle İlgili Bazı Öneriler. **1. Ulusal Yaşlılık Kongresi**, 10-12 Ekim 2001, Ankara: ss.204-216.

BABAOĞUL, Müberra; (2014), **Yaşlı Tüketiciler Pazarı ve Taraflara Öneriler**, http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/yasli_tuketiciler_ve_taraflara_oneriler.php, Erişim Tarihi: 29.11.2014.

CANATAN Ayşe; (2013), "Yaşlılar ve Toplum", **Yetişkin ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi**, (Ed.) Bacanlı Hasan, Şerife Terzi, İstanbul: Açılımkitap,1. Baskı, ss.357-421

ÇOLAK, Talha; (2013), "Dünya Yaşlanıyor, Yaşlı Turizmi Geliştirilmeli", http://www.yeniakit.com.tr /haber/dunya-yaslaniyor-yasli-turizmi-gelistirilmeli-6404.html, Erişim Tarihi: 02.12.2014.

DANIŞ Mehmet Zafer; (2009), " Kurumlarda Kalan Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Bunu Etkileyen Faktörler: Ankara Örneğinde Bir Alan Araştırması", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

DEDEHAYIR, Handan; (2014), "Sürdürülebilir Kültür Turizmi", http://www.cekulvakfi.org.tr/ makale/surdurulebilir-kultur-turizmi, Erişim Tarihi: 18.11.2014.

DEVLET PLANLAMA TEŞKiLATI (DPT); (2007), T**ürkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**, Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, ss. 25.

DURAN, Celalettin; (2012), "Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergis**i, 14 (22), ss. 45-52.

DÜNYA SAĞLIK RAPORU; (1998), Dünya Sağlık Örgütü Yayınları, Genova, 7, s. 251, http://www.who.int/whr/1998/en/,ErişimTarihi:03.12.2014.

EROL, Nermin ve Azize HASSAN; (2013), "Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı ile Elde Edilen Turizm Gelirlerinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verilerine Göre Karşılaştırmalı Analizi", **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 1 (2), ss. 3-14.

GÖKÇE KUTSAL Yeşim; (2006), **Yaşlanan Dünyanın Yaşlanan İnsanları**, 65 Yaş Üzeri Yaşam Rehberi, (1. baskı), İstanbul: Meditime Ltd. Şti. yayını, ss. 36-42.

GÜLCAN, Bilgehan; (2010), "Türkiye'de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 2/1, ss. 99-120.

ISPARTA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ (İİKTM), (2014);http://www.ispartakulturturizm.gov.tr/TR,70982/turizm-amacli-sportif-faaliyetler.html,Erişim Tarihi:28.11.2014.

KALKAN, Melek; (2008), "Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler", **Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık**, (ed.) Kurtman Erşanlı ve Melek Kalkan, Ankara: Pegem Akademi, 1. Baskı, ss. 1–17.

KARAMAN GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ (KGHSİM); (2012), **Karaman İl Kırsal Bölgelerdeki Spor Turizm Alanlarının Belirlenmesi Projesi Araştırma ve Tespit Raporu, Mevlana Kalkınma Ajansı**, Karaman.

KAYA, Sıdıka, Hasan H. YILDIRIM, Seda KARSAVURAN vd.; (2013), **Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013**, TC. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, http://www.saglikturizmi.org.tr/, Erişim Tarihi: 03.12.2014.

KAYSERİ VALİLİĞİ (KV); (2014), http://www.kayseri.gov.tr/default_b0.aspx?id=26, Erişim Tarihi: 28.11.2014.

KOKPİT; (2014), http://kokpit.aero/turkiyenin-muze-raporu, Erişim Tarihi: 20.11.2014.

KOŞAR, Nesrin; (1996), **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**, Ankara, Şafak Matbacılık.

KURT, Gökhan, Fatma Yücel BEYAZTAŞ ve Zerrin ERKOL; (2010), "Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti", **Adli Tıp Dergisi / Turkish Journal of Forensic Medicine**, 24 (2), ss. 32-39.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (KTB); (2011), **Turizm Verileri**, http://www.kultur.gov.tr /Eklenti/2140, Erişim Tarihi: 21.11.204.

MARANGOZ, Mehmet; (2000), "Geleceğin Pazar Yapılarındaki Değişim ve Yaşlı Tüketiciler Pazarı", **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, 15 (1), ss. 35-47.

MERT, Gülsüm; (2013), "Sağlık Turizmi ve Uygulanabilirliği", **IAAOJ, Social Science**,1(1), ss. 103-126.

ORAN, (2015), Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, www.oran.org.tr/...Saglik.../Health Tourism_Presentation_Turkish_IBM., Erişim Tarihi: 01.01.2015.

ÖZDİPÇİNER, Nuray S.; (2003), "Üçüncü Yaş Turizmi", Yaşlılık (Ed.) Velittin Kalınkara, Ankara: Odak Yayın Dağıtım, ss.219-236.

ÖZDİPÇİNER, Nuray S.; (2008), "Türk Turizm Pazarında Yaşlı Yabancı Tüketicilerin Turistik Tercihleri", **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, (2) ss. 134-146.

ROMSA, Gerald ve Morris BLENMAN; (1989), "Vacation Patterns of the Elderly German", **Annals of Tourism Research**, 16 (2), pp. 178-188.

ŞAFAK, İsmail; (2003), "Türkiye`deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, A (2), ISSN: 1302-7085, ss. 133-148.

T24; (2009), **Spor Turizmi Saha Genişletiyor**, http://t24.com.tr/haber/spor-turizmi-saha-genisletiyor, 44860, Erişim Tarihi: 28.11.204.

TTY; (2013), Tarihi ve Turistik Yerler, http://www.tarihiyerlerimiz.net/2013/01/turkiyede-av-turizmi.html, Erişim Tarihi: 20.11.2014.

TUFAN, İsmail; (2002), "Yaşlı ve Engelli Turizmi",http://www.itgevakif.com/pdfs/Ya%C5%9 Fl% C4 % B1Turizmi_itufan_sicher.pdf, Erişim Tarihi: 31.12.2014.

TÜMERDEM Yıldız; (2006), "Gerçek Yaş", **Turkish Journal of Geriatrics**, 9 (3): 195-196.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK); (2013), **İstatistiklerle Yaşlılar**, http://www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 27.11.2014.

UYGUR, Selma M. ve Eda BAYKAN; (2007), "Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri", **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, (2), ss. 30-49.

YILDIRIM, Süreyya; (1997), "Üçüncü Yaş Turizmi ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 8 (1-2), ss. 77-81.

14. ULUSAL TURİZM KONGRESİ (UTK); (2013), Turizmde Yenilik, ERÜ, Turizm Fakültesi, Kayseri, Detay Yayıncılık, Ankara.

TH, (2015), Turizm Haber, http://www.turizmhaber.com/index.php/turizm-haberleri/155-kayseri-yabanci-ziyaretcinin-ilgisini-cekmiyor, Erişim Tarihi: 01.01.2015.

Fotoğraf: **Hanife AKGÜL**